

АНОТАЦІЯ

Задорожній О.О. Регулювання космічної діяльності в сучасному міжнародному праві. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право» (29 – Міжнародні відносини). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню й аналізу особливостей міжнародно-правового регулювання космічної діяльності на сучасному етапі.

Міжнародне космічне право, пік створення якого припав на другу половину минулого століття, сьогодні переживає певну стагнацію. Його прогресивний розвиток гальмується низкою чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Незважаючи на надзвичайну актуальність проблеми здійснення космічної діяльності, вона ще не отримала адекватного міжнародно-правового регулювання. Тенденцією останніх двох десятиліть стало нарощення у відповідній сфері потенціалу «м'якого права» з акцентом на заходи транспарентності та зміцнення довіри у космосі, правила поведінки під час здійснення космічної діяльності, принципи забезпечення сталості космічного середовища та діяльності, що в ньому провадиться тощо.

Об'єктом дисертаційного дослідження виступають міжнародні відносини, що виникають між державами і міжнародними міжурядовими організаціями з приводу забезпечення стійкості, ефективності і безпеки космічної діяльності в сучасному міжнародному праві. Предметом дослідження є протиріччя, що виникають при застосуванні окремих норм міжнародного космічного права та взагалі норм міжнародного права в космічній галузі при здійсненні космічної діяльності державами та іншими суб'єктами.

Основна мета дослідження полягає у з'ясуванні проблем і протиріч нормативного регулювання космічної діяльності на сучасному етапі і опрацювання можливих шляхів вирішення цих проблем і протиріч.

Визначена мета обумовила вирішення наступних завдань: комплексно проаналізувати генезис міжнародного космічного права як результат науково-

технічного прогресу, з метою подальшого його вдосконалення; визначити сучасний стан позитивного міжнародного космічного права; вивчити практичне застосування «м'якого права» в сфері космічної діяльності з метою визначення його здатності адекватно відповідати сучасним вимогам космічної діяльності; дослідити практику держав, що стосується трансформації положень норм позитивного міжнародного права і «м'якого права» в галузі космічної діяльності в національне законодавство; оцінити можливості сучасного міжнародно-правового забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності; виробити конкретні науково-обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення універсальних договорів з космосу; виявити сучасні загрози в галузі космічної діяльності та запропонувати міжнародно-правові рішення щодо їх усунення; дослідити інституційне співробітництво з розвитку міжнародно-правової регламентації космічної діяльності; проаналізувати діяльність Комітету ООН з космосу; дослідити діяльність міжнародних універсальних організацій, спрямовану на удосконалення правового регулювання космічної діяльності; визначити роль міжнародних неурядових організацій у виробленні сучасних міжнародно-правових моделей космічної діяльності; виробити авторське бачення перспектив міжнародно-правового забезпечення довгострокової стійкості космічної діяльності; проаналізувати міжнародно-правове співробітництво України у космічній галузі.

Хоча космічні польоти виникли в першу чергу завдяки військовим інтересам і потребам, ми стали свідками двостороннього, регіонального та універсального співробітництва на небачених раніше рівнях за такий короткий проміжок часу. Космічне право стало сприятливою частиною комплексу подій, які привели до цього безпрецедентного духу співпраці і обміну інформацією. До числа загальних вигод, пов'язаних зі згодою держав працювати разом, використовуючи ресурси, розташовані в космічному просторі або хоча б частково в ньому, належать: поліпшення розуміння взаємовідносин Землі і Сонця, їх природи і важливості; поліпшення розуміння Сонячної системи, планет, природніх супутників і космічного простору за її межами; глобальні комунікації в реальному часі (інтернет); глобальне телебачення в реальному

часі; глобальна метеорологічна інформація в реальному часі; майже глобальні навігаційні послуги; достовірна точна глобальна картографія; ідентифікація світових ресурсів і встановлення їхнього розташування; глобальний моніторинг в оборонних цілях; глобальний моніторинг для пошуку і порятунку; моніторинг морського льоду і прибережних вод. Використання цих переваг призвело до більшої інтеграції світової спільноти, більшої взаємозалежності між державами і кращого розуміння природи наших культурних і релігійних відмінностей. Людство пройшло довгий шлях до більшого порозуміння, терпимості і миру, особливо за останні 65 років, але людству ще треба буде пройти довгий шлях.

Доведено, що особистісні інтереси держав досі залишаються домінуючим фактором у виробленні міжнародно-правового регулювання, в тому числі у сфері регулювання діяльності в космічному просторі, хоча міжнародному товариству й вдалося певною мірою закріпити в основоположних документах міжнародного космічного права принципи рівності та співробітництва. Діяльність міжнародних урядових космічних організацій в більшій мірі залежить від політичної волі держав, котрі своїм небажанням та бездіяльністю не дають впроваджувати нові технології для покращення результатів в освоєнні космічного простору.

На міжнародному рівні існує ряд важливих невизначеностей, які мають вирішальне значення для внутрішнього впровадження. Такі невизначеності стосуються, наприклад, визначення та обсягу фрази «національна діяльність у космосі» чи концепції «держави, що здійснює запуск». На практиці це призводить до створення ряду різних підходів на національному рівні. Аналіз певних проблем та прогалин в міжнародному космічному праві доводить той факт, що особистісні інтереси держав досі залишаються домінуючим фактором у виробленні міжнародно-правового регулювання, хоча міжнародному товариству й вдалося певною мірою закріпити в основоположних документах даної галузі принципи рівності та співробітництва.

ООН має стати провідною силою в сприянні уніфікації внутрішніх і міжнародних правових рамок, що стосуються космічного простору, особливо з урахуванням зростаючої кількості організацій і установ, які здійснюють

нормотворчу діяльність в космічній галузі. Комітет ООН з космосу потребує реформування для більш ефективної та менш упередженої діяльності. Для вирішення поставлених перед Комітетом ООН з космосу завдань слід впровадити ряд принципів і методик, які дозволять і всій системі установ ООН відповідати новим викликам і вимогам космічної діяльності: справедливе і відповідальне використання космічного простору, необхідність заохочення держав до приєднання до договорів і принципам ООН, що стосуються космічного простору, уніфікація міжнародних норм космічного права.

Запропоновано заснувати Всесвітню космічну організацію зі статусом спеціалізованої установи ООН, що дозволило б розширити організаційну основу міжнародного співробітництва в космосі, підвищити не тільки роль ООН у вирішенні питань, пов'язаних з космічною діяльністю, а й забезпечить узгодженість практики застосування міжнародного космічного права в ХХІ ст.

Діяльність із запобігання мілітаризації космічного простору базується на низці міжнародно-правових принципів, розвинених у міжнародному космічному праві, міжнародному ядерному праві, міжнародному праві навколишнього середовища та в праві міжнародної безпеки. Ці принципи є розпорошеними по актах міжнародного права різного рівня. Для більшої правової визначеності доцільно було б ініціювати розроблення «рамки» чи «принципів» убезпечення діяльності в космічному просторі, які варто було б закріпити Резолюцією ГА ООН. Оскільки принципи є керівними орієнтирами, то вони, по суті, закладають базис для подальшого прогресивного розвитку й нарощення потенціалу цілісного та комплексного режиму космічної безпеки.

Можливість виходу людини в навколосемний космічний простір, а саме переходити до якісно іншого фізичного середовища, спричинило роздуми на тему, яким чином забезпечити безпечне перебування людини в космічному просторі та як підтримати її нормальну життєдіяльність. Причому в контексті життєдіяльності людини в космосі поняття безпеки вже не обмежується винятково безпекою життя та здоров'я, а має розширено тлумачитися як таке, що включає також технічну безпеку на борту космічної станції в процесі виконання космонавтами службових обов'язків, координацію діяльності з

іншими членами екіпажу, а також безпеку від впливу зовнішніх факторів ризику космічного середовища.

Зауважено, що відсутність комплексних керівництв, які гарантували б єдиний рівень безпеки всім фізичним особам, незалежно від того, яким суб'єктом космічної діяльності здійснюватиметься їх запуск у космос, не сприяє космічній безпеці. Розроблення на міжнародно-правовому рівні уніфікованих правил є тим, що справді гарантувало б стандарт безпеки людини під час польотів у космічний простір.

Станом на сьогодні є ряд міжнародно-правових документів, які прямо чи опосередковано регламентують питання відповідальності за діяльність у космічному просторі. Однак з огляду на те, що основний масив норм, які формують інститут відповідальності в цій галузі міжнародного права, був розроблений ще на початку космічної ери, залишаються не повністю врахованими особливості відповідальності таких суб'єктів космічної діяльності, як міжнародні міжурядові організації та приватні оператори. Механізм відповідальності як складова режиму безпеки дослідження й використання космічного простору в мирних цілях повинен брати до уваги нові тенденції розвитку космічної діяльності, зокрема, той факт, що відбувся перехід від державного до приватного космосу, тобто процес, який заведено називати комерціалізацією космічної діяльності, або космосом 2.0, де головну роль відіграють приватні оператори, а не держави, як це було раніше.

Потребуючою міжнародно-правового регулювання видається тенденція приватизації космічної діяльності в результаті поширення і доступності космічних технологій та здійснення запусків космічних об'єктів приватними компаніями та навіть фізичними особами. Джерелом цієї проблеми є застарілість основних документів космічного права, що ухвалювались на тому етапі, коли космічна діяльність з технічних і фінансових причин могла бути лише державною. Наявність тенденції до приватизації розглядається більшістю держав і дослідників як небезпечна, перш за все, з точки зору наслідків для відповідальності за можливу шкоду від такої діяльності. Правове вирішення цієї проблеми розглядається в контексті заборони приватизації

відповідальності. Більшість держав погоджується з такою формулою розвитку міжнародного космічного права і намагається втримати таке обмеження не тільки в регіональних, а і у двосторонніх договорах щодо космічної діяльності.

Запропоновано авторське визначення поняття «космічна доктрина України» як сукупності науково обґрунтованих стратегічних напрямів і політики довготривалого сталого інноваційного й інклюзивного розвитку сфери космічної діяльності з урахуванням національних інтересів України як космічної держави. Визначено основні цілі космічної доктрини України та засади її формування.

Україна, як космічна держава, почала помірний розвиток своєї космічної сфери, яку було визнано однією з найперспективніших. Але за браком коштів в бюджеті країни, ми, на жаль, не можемо повною мірою розкривати свій потенціал в космічних дослідженнях.

Ключові слова: міжнародне космічне право, космос, міжнародно-правове регулювання, інституційне співробітництво, міжнародна організація, міжнародна неурядова організація, міжнародний договір, міжнародно-правова охорона, мілітаризація, комерціалізація, техногенне забруднення, космічна доктрина, міжнародне співробітництво, Україна.

ABSTRACT

Zadorozhnyi O.O. Space-Related Activities Regulation in Current International Law. - Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Thesis in the specialty 293 "International law" (29 - International relations) - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2021.

The dissertation research is devoted to the study and analysis of the peculiarities of the international legal regulation of space activity.

International space law, which peaked in the second half of the last century, is currently experiencing some stagnation. Its progressive development is hampered by several factors, both objective and subjective. Despite the extreme urgency of the problem of securing space activities, it has not yet received adequate international legal regulation. The trend of the last two decades has been to build the capacity of "soft law" in this area, with an emphasis on transparency and confidence-building measures in space, rules of conduct during space activities, principles of ensuring the sustainability of the space environment and activities, and so on.

The object of the dissertation research is the international relations that arise between states and international intergovernmental organizations to ensure the stability, efficiency, and security of space activities in modern international law. The subject of the study is the contradictions that arise in the application of certain norms of international space law and in general the rules of international law in the space industry in the implementation of space activities by states and other entities.

The main purpose of the study is to clarify the problems and contradictions of regulatory regulation of space activities at the present stage and to work out possible ways to solve these problems and contradictions.

The defined goal led to the solution of the following tasks: to comprehensively analyze the genesis of international space law as a result of scientific and technological progress, in order to further improve it; to determine the current state of positive international space law; to study the practical application of "soft law" in the field of space activities in order to determine its ability to adequately meet the

modern requirements of space activities; to study the practice of states concerning the transformation of the provisions of the norms of positive international law and "soft law" in the field of space activities into national legislation; assess the possibilities of modern international legal support for long-term sustainability of space activities; to develop specific scientifically substantiated proposals for the improvement of universal agreements on space; identify current threats in the field of space activities and propose international legal solutions to eliminate them; to study institutional cooperation in the development of international legal regulation of space activities; to analyze the activities of the UN Space Committee as the main coordinator of international legal cooperation in the field of space activities; to study the activities of international universal organizations aimed at improving the legal regulation of space activities; to determine the role of international non-governmental organizations in the development of modern international legal models of space activities; to develop the author's vision of prospects of the international legal maintenance of long-term stability of space activity; to analyze the international legal cooperation of Ukraine in the space industry.

Although spaceflight has been driven primarily by military interests and needs, we have witnessed bilateral, regional and universal cooperation at unprecedented levels in such a short period of time. Space law has become a favorable part of the complex of events that have led to this unprecedented spirit of cooperation and exchange of information. Among the common benefits of agreeing to work together using resources located fully or at least partially in outer space we may call: improving understanding of the relationship between the Earth and the Sun, their nature and importance; improving understanding of the solar system, planets, natural satellites and outer space; real-time global communications (Internet); real-time global television; real-time global meteorological information; almost global navigation services; reliable accurate global cartography; identification of world resources and establishing their location; global monitoring for defense purposes; global monitoring for search and rescue; monitoring of sea ice and coastal waters. The use of these advantages has led to greater integration of the world community, greater interdependence between states and a better understanding of the nature of

our cultural and religious differences. Mankind has come a long way towards greater understanding, tolerance and peace, especially in the last 65 years, but humanity still has a long way to go.

It is proved that the personal interests of states still remain the dominant factor in the development of international legal regulation, including in the field of regulation of space activities, although the international community has managed to enshrine in the fundamental documents of international space law the principles of equality and cooperation. The activities of international governmental space organizations depend to a greater extent on the political will of states, which, due to their reluctance and inaction, do not allow the introduction of new technologies to improve the results in the development of outer space.

At the international level, there are several important uncertainties that are crucial for internal implementation. Such uncertainties relate, for example, to the definition and scope of the phrase "national space activities" or the concept of the "launch state". In practice, this leads to the creation of several different approaches at the national level. Analysis of certain problems and gaps in international space law proves the fact that the personal interests of states remain the dominant factor in the development of international law, although the international community has managed to enshrine to some extent in the fundamental documents of this area the principles of equality and cooperation.

The United Nations must become a leading force in promoting the unification of domestic and international legal frameworks relating to outer space, especially in view of the growing number of organizations and institutions engaged in rule-making activities in space. The UN Space Committee needs to be reformed to be more effective and less biased. To address the tasks set before the UN Committee on Space, a number of principles and methods should be implemented that will allow the entire UN system to meet the new challenges and requirements of space activities: fair and responsible use of outer space, the need to encourage states to accede to UN treaties and principles relating to outer space, unification of international norms of space law.

It is proposed to establish the World Space Organization with the status of a specialized UN agency, which would expand the organizational basis of international cooperation in space, increase not only the role of the UN in addressing issues related to space activities, but also ensure consistency of international space law in the XXI century.

Activities to prevent the militarization of outer space are based on several international legal principles developed in international space law, international nuclear law, international environmental law and international security law. These principles are scattered in acts of international law at various levels. For greater legal certainty, it would be appropriate to initiate the development of "frameworks" or "principles" to ensure activities in outer space, which should be enshrined in the UN General Assembly Resolution. As principles are guiding principles, they essentially lay the foundation for further progressive development and capacity building of a holistic and integrated space security regime.

The ability of man to enter outer space, namely, to move to a qualitatively different physical environment, has led to reflection on how to ensure the safe stay of man in outer space and how to maintain its normal functioning. Moreover, in the context of human life in space, the concept of safety is no longer limited solely to safety of life and health but should be interpreted broadly as including technical safety on board the space station in the process of performing astronauts' duties, coordination with other members. crew, as well as safety from the effects of external risk factors of the space environment (both natural and anthropogenic origin).

It is noted that the lack of comprehensive guidelines that would guarantee a single level of security for all individuals, regardless of which space entity will launch them into space, does not contribute to space security. The development of unified rules at the international legal level is something that would really guarantee the standard of human safety when flying into outer space.

As of today, there are several international legal documents that directly or indirectly regulate the issue of liability for activities in outer space. However, given that the basic set of rules that form the institution of responsibility in this area of international law was developed at the beginning of the space age, the specifics of the

responsibility of space actors such as international intergovernmental organizations and private operators are not fully considered. The liability mechanism, as part of the security regime for the peaceful exploration and use of outer space, must consider new trends in space activities, in particular the transition from public to private space, a process commonly referred to as space commercialization. 2.0, where the main role is played by private operators, not the state, as it was before.

The trend of privatization of space activities as a result of the spread and availability of space technologies and the launch of space objects by private companies and even individuals is in need of international legal regulation. The source of this problem is the obsolescence of the basic documents of space law, which were adopted at a time when space activities for technical and financial reasons could only be state. The trend towards privatization is seen by most states and researchers as dangerous, especially in terms of the consequences for liability for possible damage from such activities. The legal solution to this problem is considered in the context of the prohibition of privatization of liability. Most states agree with this formula for the development of international space law and try to maintain such a restriction not only in regional but also in bilateral agreements on space activities.

The author proposed to define the "space doctrine of Ukraine" as a set of scientifically sound strategic directions and policies of long-term sustainable innovation and inclusive development of space activities, taking into account the national interests of Ukraine as a space state. The main goals of the space doctrine of Ukraine and the principles of its formation are determined.

Ukraine, as a space state, has begun a moderate development of its space sphere, which has been recognized as one of the most promising. But due to the lack of funds in the country's budget, we unfortunately cannot fully unleash our potential in space research.

Keywords: international space law, space, international legal regulation, institutional cooperation, international organization, international non-governmental organization, international treaty, international legal protection, militarization, commercialization, man-made pollution, space doctrine, international cooperation, Ukraine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Задорожній О. Демонізація космічної галузі в Україні. Часопис Київського університету права. 2020. № 4. С. 428-431. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.77>.
2. Задорожній О. Приватні космічні польоти: правове регулювання в США. Часопис Київського університету права. 2020. № 3. С. 382-388. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2020.71>.
3. Задорожній О. Берлінський протокол в сучасному космічному праві. Часопис Київського університету права. 2017. № 2. С. 319-323.
4. Задорожній О. До питання про правові питання використання покладів корисних копалин на небесних тілах. Український часопис міжнародного права. 2015. № 2. С. 55-58.
5. Zadorozhnii O. Legal Aspects of Space Debris Removal. Recht osteuropäischer Staaten (ReOS). 2021. № 2. P. 17-23.
6. Zadorozhnii O. Mining on the Moon and Other Heavenly Bodies. 2021. Volume 8. Issue 3. P. 48-53. URL: <https://doi.org/10.46340/eppd.2021.8.3.6>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Задорожній О. Приватні космічні польоти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Шевченківська весна 2021». Київ. 29 березня 2021 р. С. 74-76. (Форма участі – заочна.)
2. Задорожній О. Принцип загальної спадщини людства в Договорі про космос 1967 року. Шевченківська весна 2018: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2018. Київ. 29 березня 2018 р. С. 50-52. (25 травень 2018 р.; форма участі – очна.)
3. Задорожній О. Правові проблеми використання покладів корисних копалин на небесних тілах. Шевченківська весна : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених : 2 квіт. 2015 року. К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, Наук. т-во студентів і аспірантів ; [орг. ком.: Копійка В.В. (голова) та ін.]. С. 185-188. (23 травня 2015 р.; форма участі – очна.)